

RÉGI LEVELEK.*

(Harmadik közlemény.)

AKATHOLIKUS egyházi élet Magyarországon a század első évtizedeiben egészen más, szabadabb, türelmesebb és emberszeretőbb irányban haladt, mint az utósó évtizedekben. Mondhatni, e század egész első felében uralkodott e szellem. Csak a nagy nemzeti szabadságharcot követő ájultság s a bécsi reakció, a Thun-konkordátum aerájáé az érdem, hogy felköltötte és előtérbe vetette, mi a régibb magyar papi világban tulzás, türelmetlenség és jezuizizmus csak volt. Az újabb magyar papi nemzedéken pedig az osztrák konkordátum, a vallási és politikai, sőt nemzetellenes reakció szelleme sokkal erősebb nyomokat hagyott, semhogy előnyére válnék a régibbel való összehasonlítás.

Kazinczy és Guzmics levelezése e tekintetben sok, fölötte jellemző vonást szolgáltat.

Ha Guzmicsban első sorban egyéni rugók és tulajdonságok indokolják az unió eszméjén való csüggését, ugy nem kevésbé magyarázza azt maga a magyar egyház akkori állapota.

E levelek telve vannak apró vonásokkal, melyek az akkor élt magyar főpapok türelmes, engesztelékeny s azért igazán keresztyéni érzületéről tesznek bizonyosságot.

Kirum nagy-váradi püspök, ki »a Kálvin prédikátorait örömet látja házához szállani egy Pastorálét vagy mit

* *Kazinczy Ferenc utazásai.* Új lenyomás Pest, kiadja Ráth Mór. 1872.

Kazinczy Ferenc és Guzmics Izidor közti levelezés 1822-től 1831-ig. A pannonhalmi könyvtár kéziratgyűjteményében levő eredeti levelek után közli Gulyás Elek, a sz.-Ben.-rend tagja. Második kiadás, Pest, 1873. Aigner Lajos.

ereszte el plébánusaihoz s azokat eltiltá a polemizálástól: elég dolgunk marad nekünk azzal is, hogy a magunk tanításainkat védjük.« Ezeket Kazinczy ujságolja.

Mire Guzmics válasza: »Az ő nyájas, emberszerető leereszkedése a különfelekezetűek iránt többet nyom sok polemika tárgyú foliánsoknál.«

1830 október havában pedig Ujhelyről a következő érdekes esetet írja Kazinczy Guzmicsnak: »*Torna*, melynek mind lakosai nagyobb részben, mind Főispánja kálvinisták, két pápista követet választta az ország gyűlésére. Ekkor felkele az általam szívesen tisztelt *rozsnyói* püspök, s ezt mondá: a tekintetes nemes vármegye most két katolikus követet választta; én tehát deklarálom, hogy ha a jövő Diétára két reform. követet fog küldeni azt nemcsak ellenzeni nem fogom, sőt abban előre megegyezem, s úgy hiszem azt fogja tenni successorom is, ha talán akkor itt más volna a püspök, s ezen declaratiómat kívánom inprotocoláltatni. Egy szép példa a másikat szüli. Most tehát feláll a középsorsu, alkalmasint öreg ember. Én — úgymond — igaz, kálvinista vagyok, de ha ez a megválasztott két követ pogány volna is, én mást nem választanék.«

Ez a rozsnyói püspök pedig Scitovszky János volt, kit később mint ország primását valláskülönbség nélkül tisztelt az egész nemzet.

Persze a mai uralkodó szellem s elért haladás mellett igen nyomoruságosnak fog feltűnni az olyan közállapot, melyben e tényt egy Kazinczy »elragadtatással vette.«

Igen élesen illusztrálja, hogy Magyarországra a multban mily nyomasztólag neheztedek a felekezetiség bilincsei. De az egyes cselekedetek, mozzanatok jelentőségét elvégre is nem az abszolút ideák szempontjából mérlegelhetjük, s a régibb időkhez képest bizony haladást jelez.

Az egri érseki székből Pyrker ült, felső-őri Pyrker László, a német költő. Nagy műbarát, kedvelt szónok, érzelmes

kedély — és költő, ha szinte csak közép-szerű költő. Ultramontán hajlamokról e nemes, hitbuzgó, ihletett lelket nem vádolhatni.

Az egyházi szónoklat pálmáját ekkortájt Magyarországon egy német hitszónok nyerte el: Pater Stanislaus Albach. Kazinczy (Pest, május 16-án 1828) következőleg ír róla »Fellépe a régen várt ember, a német szent igével. A prédikációt a zsidók zsinagógájában is elmondhatta volna azonkívül, hogy egyszer szent *Chrysosthomust* hívta tanunak, kétszer pedig ezt említette: *Die Mutterkirche*; elmondá mi baja az embereknek és miért kell, miért nem kell imádkozni. Jót monda, de én tőle sokat nem tanultam, szivemhez szólt, nem fejemhez. Nagy stílusza bombaszt nélkül, de poétai képpekkel s poétai nyelvben, *midőn a mindenható lehellése az élet utolsó felcsillamlását* (*Funke*) *eloltja*. A nem poétai Debrecen ezt így mondaná: *mikor meghal.*«

Ez volt a kor legkiválóbb kath. hitszónoka. Ilyen vezér alatt, a kapucinádok s az elmérgesítő szászéki fellovallások nem igen dívhattak.

A theológiai irodalomra és szellemére pedig legtanulságosabb, mit Guzmics saját dogmatikájáról ír (1830. sept. 19.) »Most irtam az együtt levő püspöki karhoz, hogy theológiám felett mondják ki az ítéletet, és ha javalják, vitessék semináriumaikba a nálam heverő példányokat. *Kopácsy* és *Kirum* kedvezőleg ítélték már ezelőtt róla. Másoknak az *eredeti bűn* nem látszik elég orthodoxyával bírni; mások az örök büntetésben nem látnak elég erőt; mások máshol akadoznak. Én, mikor irtam, épen nem gondolkodtam, mint fog tetszeni? A fiatal papság volt szemem előtt, ez belőle humanitást s a theológusnak oly igen szükséges modestiát (nem reátartóságot!) nagyobbbat, mint az eddig nyujtottakból, fog nyerni.«

Tehát érsekprimás *Kopácsy* és *Kirum* nagy-váradi püspökök, kedvezőleg ítélték a munkáról, mely tankönyvül befogadtatott, hogy azután később, orthodoxabb nézlet elől kiszorulni kénytelenüljön.

»E hetekben kezembe vevém a *Conservations-Lexicon*t — írja egy helyütt (1826 jul. 7. Ujhely) Kazinczy. A *H* betű cikkelyének egyik lapját keresvén, ez a szó tűnik szemeimbe: *Febronius* a Hontheim név alatt. Megolvasám, mert gyermeki esztendeim óta ismerém. S egy bizonyos valami (ezen artikulusban) előmbe eddig állatá képedet a legszebb glóriában. Most értelek: eddig soha sem foghatám meg, hogy remélheted te azt, a mit én remélhetetlennek képzelek. De az ilyenről csak szóval lehet szólni.«

Guzmics, ki leveleiben minden legapróbb pozitív adalékot, mit Kazinczy a katholicizmus körül felhoz, mohón megragad és részletesen tárgyal e tételre igen jellemzően válaszol. Nem válaszol semmit. Az a némaság itt pedig igen sokatmondó. A trieszti választott püspök a maga híres munkájával: *De statu ecclesiae et legitima potestate Romani pontificis*. (Frankfurt, 1762), a németországi osztrák- magyar klérusnál a múlt század utolsó tizedeiben s a jelenek elején, vezéreültiszteltetett azon nemzeties irányu és szabadelvű ellenzéknek, mely a római kuria mindenhatósága ellenében támadt. Híres munkáját később, agg korában visszavenni, cáfolni kényszerült ugyan, de első hatása sokára fenmaradt. Ha Guzmics nem ért vala egyet e tanokkal, akkor bizonyára tiltakozik Kazinczy azon eszmetársítása ellen, melylyel személyét a *Febronius* tanáival kapcsolatba hozza. De minden arra látszik utalni, hogy őszintén nem tiltakozhatott s azért Kazinczyval egyetértett abban, hogy: »az ilyenről csak szóval lehet szólni.«

Egy más helyütt Kazinczy az unió kivihetetlenségét akarván bizonyítani, annak gyakorlati megkísérlésének szükségképi eredménytelenségét akarja demonstrálni. Elmondja, hogy a protestáns és katolikus egyházi emberek megjelenének Rómában egyházi zsínaton, ott egymást meggyőzni próbálnák, de természetesen a vitatkozásoktól nem jutnának semmi praktikus eredményre.

Guzmics erre azt válaszolja, hogy ő

egyáltalában nem úgy képzei az egész dolgot. Nem kell oda semmi egyházi zsinat. A magyar országgyűlésen egyszerűen elfogadtatnék a két vallás közös lényege és mindkét részről megtörténnének a szükséges engedmények, persze kiválólág a katholicizmus előnyére.

E felfogás sok tekintetben igen jellemző Guzmicsra.

Mindenekelőtt szembetűnik az ideológ inpraktikus gondolkozása, ki mai napság még országgyűléstől véli várhatni hogy egyházi belügyekben sikeresen intézkedni tudjon.

Másodszor kiderül a magyar pap kitünőleg nemzeti és alkotmányos szelleme.

És végre kisül, hogy a magát szigorú, orthodox katholikusként képzelő pap oly modusról ábrándozik, melyért ma mint heretikus okvetetlen excommunicatio magna-val sújthatnék.

Mert hogy országgyűlésen, vagy bármily nemzeti testületen az egyház körül intézkedések, engedmények tétessenek, ha szinte az egyház javára, az hierarchiai szempontból borzasztóbb volna a gallicanismusnál, azt a szentszék még akkortájt sem engedte volna meg. Guzmics erre, úgy látszik, nem is gondol.

És ez természetesen nem tudatlanságból, tájékozatlanságból magyarázható, hanem azon, a mostaninál jóval lazább viszonytól fogva, mely hazánk s a kuria között ekkortájt még fennforgott.

»A jezsuiták imádói gyűlölnék bennünket s akarnák, hogy ne legyünk, s mocskolják, s mocskoltatják nevünket,« írja Guzmics 1824-ben.

S ez a néhány sor minden, mit a változt szabadelvű gondolkozás és ténykedés ellen- és visszahatása gyanánt látunk e kilenc évi levelezésben följegyezve. S e körülmény önkénytelen ismét egy tényre térít vissza, melyre bevezetésünkben utaltunk: a gazdasági fejlődés és a közhaladás szoros behatására a szellemi életre.

Nagy tévedés azt hinni, hogy e fejlődés egyoldalulag csak a szabadelvű eszmék terjedésének kedvez. Ugyanazok az eszközök: a vasutak, a táviró, a sajtó és mindenekfölött a mind általánosabbá

vált *szabadság* megannyi hatalmas eszközök a konzervatív ideák, az ultramontanizmus, a reakció megerősítésére is.

S azután maga a római egyház egy negyedszázad óta tényleg reakcionárius utakon halad. E reakció terjesztésére, parancsai teljesítésének ellenőrzésére a fentjelölt eszközökkel kitünőleg tud élni. Ma már csak néhány napi ut választja el Rómát Magyarországtól: akkor még hetek.

S a jezsuiták hatalma ma maga az egyház fölött türelmetlenebb, szigorúbb, aggodóbb és óvatosabb. Csakhamar elhat mindenhova.

Egy negyedszázada még a szigoruan centralizált kath. egyházban is meg volt a külső decentralizációnak bizonyos szabadság mozgás lehetősége, mely ma már megszűnt. Magyarországon akkor Róma mint valami magasztos ködkép tűnt fel messze távolban. Ma mint hatalmas tényező folyton belejátszik a magyar katolicizmus életébe.

S ez talán jórészt megmagyarázza, hogy Guzmics békén élhetett és működhetett a feltüntetett irányban mint bakkonybéli apát.

(Negyedik közlemény következik)

LÁNCZY GYULA.